

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет

ПОЕТИКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Матеріали
Всеукраїнської наукової конференції

Херсон
2016

іншого, потрапляє на бенкет-пастку, потім у полон, тікає звідти і т. д. Одна картина швидко змінюється іншою, то він серед своїх співвітчизників, то перед ним постає українці. Динамічність дозволяє показати масштабність образу України та створити загальний образ населення, показати його ментальність та розкрити психологію особливості.

Автор майстерно зображує психологічні зміни самого оповдача по відношенню до мешканців окупованої країни, його внутрішні переживання. Якщо на початку своєї оповіді офіцер сприймає країну та її мешканців лише як засіб збагачення: «Нас цікавило тільки те, щоб у цій країні був спокій і лад так довго, аж доки ми витягнемо з неї все, що нам потрібно – все, чим непередбачлива природа її так щедро обдарувала» [1, с. 442]. «Я був би за те, щоб вивести звідси все, до останнього зерна, не лишаючи навіть на засів, щоб на другий рік ці бандитські коди спухли від голоду. Так, голод найкращий лік на цю прокляту кривизну зради. Виморити її, щоб не осталось ані старого, ані малого, щоб дати місце новим людям, покірним, як фелахи, як вівці» [1, с. 468]. З часом відношення змінюється від зверхньо-споживачького до незбагненного тваринного жаху перед силою окупованого народу. Почувши одну з українських пісень, оповідач «зрозумів, що під таку пісню вмирають. Вмирають і не шкодують того. В довгих віях молодичь, у сумному посміху юнаків, у навислих стріхах брів їх батьків, у бичачих порепаних карках дідунів ролилась та пісня, бойовий марш цієї країни. Ішла армія, велика повстанська армія, боронити своїх меж, своєї землі. Не зрада, не підступ, не хитрість – ні, сила, широкогрудна, споконвічна володила цю армією, шикувала її лави. Тяжка була її хода, претяжка» [1, с. 470]. «Пісня та давила мене, чавила мене як малу, нікчемну комашку. Я не міг боронитись перед нею, я втрапив собі. Я був ніщо супроти тієї жорстокої пісні, супроти тих тисяч, що лїниво йшли, не припускаючи, що я так близько. Ішли своєю дорогою» [1, с. 471].

Юрій Косач в оповіданні «Чарівна Україна» постає як майстер деталей, які несуть сенс доби. Письменник майстерно зобразив найменші порухи душевних переживань кайзерівського офісера. Збірка «Чарівна Україна», за словами С. Романова, є вершинним досягненням автора у період міжвоєнтя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Косач Ю. Чарівна Україна. // Історичні твори: в 3 кн. / Юрій Косач; [упорядкув. Р. Радишевського]. – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. – [Бібліотека української героїки]. Книга 1: Рубікон Хмельницького / [передм. Р. Радишевського та Г. Семенюка]. – С. 439-471.
2. Романов С. «Портрет митця замолоду»: штрихи до життєвого і творчого шляху Юрія Косача / С. Романов // Слово і час. – 2009. – № 12. – С. 29-42.
3. Романов С. Юрій Косач між минулим і сучасним. Історична проза письменника 1930-х років: монографія / С. М. Романов. – Луцьк: Редакційно-видавничий відділ Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2009. – 268 с.
4. Стех М. Р. Юрій Косач про «Людей старої України» / Марко Роберт Стех // Кур'єр Кривбасу. 2012. – № 274-275. – С. 223-227.

О.С. Божко
м. Херсон
elena.100608@gmail.ru

ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «САСПЕНС» У КОНТЕКСТІ ЛІНГВІСТИКИ

Емоції та почуття читача, відчуття напруженого очікування, що проявляються у задоволенні від читання, не були у фокусі уваги лінгвістів до кінця 1990-х років, до того часу, коли науковий інтерес повернувся в бік емоційних переживань реципієнта

літературного твору. Емоційна задученість або почуття співпереживання вподобаному, частіше головному герою та очікування бажаного результату, відповідають вимогам створення ефекту саспенсу, який маніпулює читачем і закликає до співтворення тексту.

Вивчення процесів розуміння і обробки текстів почалося в 1970-х рр з серії експериментів в області психології (П. Торндайк), психолінгвістики та лінгвістики тексту (Т. ван Дейк, Д. Румельхарт, Р. Шанк і Р. Абельсон, Т. ван Дейк і В. Кінч), теорії штучного інтелекту (Р. Віленський) [4, с. 12]. Увага вчених була сконцентрована на різних аспектах текстової цілісності та зв'язності, тому в якості матеріалу дослідження використовувалися максимально прості тексти (найчастіше, штучно сконструйовані), що ілюструють теоретичні положення запропонованих концепцій. Поступове розширення сфери досліджень за рахунок включення до неї літературно-художніх текстів зумовило активізацію зусиль академічної спільноти, спрямованих на визначення і описання основних стимулів читацької діяльності, ключовим з яких є інтерес.

Термін «саспенс» увійшов до термінологічного апарату сучасної лінгвістики лише у ХХ столітті як «підвищений» стан, що виникає у читача, який не має змоги ідентифікувати дійсність, інтерпретує страх непередбачуваного як єдиний вияв існування реального світу за межами тексту. Саспенс – це те, що дає читачеві залишатись «на краю» почуттів.

У власне лінгвістичному трактуванні саспенсом іменується створення напруженого напрути з метою «інтенсифікації інтересу читача до того, що буде відбуватися далі» [2, с. 24]. За образом висловом Марі Роделла, саспенс – це мистецтво викликати у читача свосвідне занепокоєння (турботу) відносно розвитку подальших подій [2, с. 25].

Читач, ідентифікуючи себе з головним героєм, відчуває небезпеку, та допускає можливий (зазвичай два) розвиток подій, бажаний або небажаний. Центральна подія конфлікту в епізоді з елементом саспенсу, де читач сподівається на бажаний розвиток подій, завжди представлена досить коротко, без складних та мальовничих описів, які зустрічаються тільки в перехідних епізодах.

Текст з ефектом саспенсу відповідає таким вимогам:

а) головний герой, найчастіше позитивний, стикається з небезпечними подіями чи ситуаціями, навмисно викликаними іншими персонажами, які загрожують життю головного героя та його добробуту;

б) сюжет, де існує небезпека для головного героя, має бути досить простим, щоб дозволити читачеві природно очікувати розвиток бажаних або небажаних подій;

в) вирішення тривожних подій / ситуацій подане після деякої затримки або трохи пізніше, ніж очікувалося, так, щоб момент невизначеності для читача збільшився;

г) кількість варіантів вирішення проблем для головного героя повинна бути зменшена в ході оповідання так, щоб читач їх сприймав, незважаючи на бажання, що головний герой навряд чи переживе небезпечну ситуацію [4, с. 87].

Поняття саспенс нерідко позначають терміном ретардація (suspense, retardation) – композиційний прийом, сутність якого полягає у відтягненні логічного завершення думки під самий кінець висловлювання. Найпростіша модель саспенсу – захоплююче оповідання, в якому життю головного героя загрожує смертельна небезпека, а механізм його порятунку прихований від очей читача. Однак навряд чи можна заперечувати, що ефект саспенсу відчувається при читанні текстів, які мають велику мінливість, складність, сюжетні інновації та двозначність.

П. Вордерер виокремлює два основних типи тексту: «текст дії», який описує фізичну дію, та «текст переживання», що наголошує на емоціях, думках та переживаннях героїв [6, с. 138]. Кожен текст у тій чи іншій мірі поєднує в собі елементи обох типів, тому досить важко провести чітку відмінність між ними. «Текст дії» має більше несподіваних подій, тасмниць, надає відчуття емоційного неспокою читачеві, ніж «текст переживання» [1, с. 189]. Емоційна напруга у творах сучасних авторів робить процес читання дуже цікавим: ці тексти переповнені описами, несподіваними подіями та харизматичними героями.

Ефект саспенсу в тексті може бути створеним одним реченням, бути сконцентрованим в одному параграфі, на одній сторінці, в одному розділі (у разі, якщо текст складається з кількох розділів). Чим більше саспенсу в тексті, тим більше зацікавленості викликає в читача сам текст. Сможливість залученість або почуття співпереживання влюбаному, частіше головному, герою та очікування бажаного результату, відповідають вимогам створення ефекту саспенсу, який маніпулює читачем і закликає до співтворення тексту.

Тож, незважаючи на майже тридцятирічну історію дослідження саспенсу, чіткого і однозначного визначення даного поняття не існує досі. Більш того, дискусійним залишається питання про онтологічну сутність самого поняття: частина вчених відносить саспенс до явища лінгвістичного порядку [5, с. 34], інші – наполягають на його суто психологічній природі [3, с. 93]. Ще одним важливим пунктом у визначенні статусу аналізованого поняття є проблема ідентифікації поняття саспенсу в текстах різної жанрової приналежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cupchik G.C. Suspense and disorientation: Two poles of emotionally charged literary uncertainty. In Peter, Wulff and Friedrichsen / Gerald C. Cupchik // Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1996. – 189 p.
2. Dove G. Suspense in the Formula Story / G. Dove. – Ohio: Bowling Green State University Popular Press, 1989. – 137 p.
3. Gerrig R.J. The Resiliency of Suspense // Suspense: Conceptualizations, theoretical analyses, and empirical explorations / ed. by P. Vorderer, H.J. Wulff, M. Friedrichsen. – New York/London: Routledge, 1996. – P. 93-105.
4. Iwata Y. Creating Suspense and Surprise in Short Literary Fiction: a Stylistic and Narratological Approach / Y. Iwata // A thesis submitted to School of Humanities of the University of Birmingham for the degree of Doctor of Philosophy. – Birmingham, 2008. – 287 p.
5. Toolan M. Narrative: A Critical Linguistic Introduction / M. Toolan. – 2nd edition. – London: Routledge, 2001. – 282 p.
6. Vorderer P., Wulff H., Friedrichsen M. Suspense: Conceptualizations, Theoretical Analyses, and Empirical Explorations / P. Vorderer, H. Wulff, M. Friedrichsen. – Hillsdale, NJ : Erlbaum. – 1996. – 239 p.